

خبرنامه

سال ۲۹، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۶، شماره مسلسل ۱۱۲

خبرنامه نشریه خبری انجمن ریاضی ایران است که زیر نظر شورای اجرایی انجمن در هر فصل منتشر می شود. نقل مطالب با ذکر مأخذ آزاد است.

صاحب امتیاز: انجمن ریاضی ایران

مدیر مسؤول: علیرضا مدقالچی (رئیس انجمن ریاضی ایران)

a.medghalchi@saba.tmu.ac.ir

سردبیر: محمد صال مصلحیان

moslehian@ferdwosi.um.ac.ir

http://www.um.ac.ir/~moslehian/

هیأت تحریریه: حمید پزشکی pezeshk@khayam.ut.ac.ir

http://www.fos.ut.ac.ir/~pezeshk/

حسن حقیقی haghghi@kntu.ac.ir

http://www.math.kntu.ac.ir/haghghi

رشید زارع نهندی rashidzn@iasbs.ac.ir

http://www.iasbs.ac.ir/faculty/rashidzn/

مجید میرزاووزیری

madjid@mirzavaziri.com

http://www.mirzavaziri.com

سید منصور واعظ پور vaez@cic.aut.ac.ir

محمود هادیزاده یزدی

hadizadeh@kntu.ac.ir

http://www.math.kntu.ac.ir/hadizadeh.html

حروف چین (با فارسی تک): زهرا بختیاری

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

تهران - خ استاد شهید نجات الهی، داخل پارک ورشو، دبیرخانه

انجمن ریاضی ایران

صندوق پستی ۴۱۸ - ۱۳۱۴۵

تلفن و دورنگار: ۸۸۸۰۷۷۷۵، ۸۸۸۰۷۷۹۵، ۸۸۸۰۸۸۵۵

iranmath@ims.ir

پست الکترونیک:

http://www.ims.ir

منزلگاه:

mazdak@sharif.edu

جلد: مزدک پاکزاد

- ۱ □ سرمقاله
- مقاله
- ۲ نگاهی به مجلات ریاضی تجاری و مجلات ISI
- ۱۱ مصاحبه سردبیر خبرنامه با دکتر سید عبدالله محمودیان
- ۱۵ قدرشناس گذشته باشیم ولی به آن بسنده نکنیم!
- ۱۷ ویکی پدیا
- ۱۸ کالبد شکافی حل یک مسأله
- اخبار انجمن
- ۱۹ گزارش سی و یکمین مسابقه ریاضی دانشجویی کشور
- ۲۴ دعوت به عضویت در هیأت تحریریه
- گزارش گردهمایی های برگزار شده
- ۲۵ گزارش چهارمین سمینار جبرخطی و کاربردها
- گردهمایی های آینده
- ۲۵ اولین کنفرانس ملی مدیریت دانش
- اخبار
- ۲۶ همکاری علمی بین دانشگاه های ایران و فرانسه
- ۲۶ مجتمع فرهنگی آموزشی دکتر هشترودی
- ۲۷ سیصدمین سالگرد تولد لئونارد اویلر
- ۲۷ کلکسیون خمها
- ۲۷ معرفی یک نشریه پژوهشی جدید
- ۲۸ کسب جایزه بانک توسعه
- ۲۸ □ اخبار دانشگاهها
- ۳۰ □ فارغ التحصیلان دوره دکتری
- ۳۲ □ روز ریاضیات
- ۳۳ □ معرفی نشریه
- ۳۴ □ معرفی کتاب
- ۳۵ □ مصوبات شورای اجرایی انجمن

نگاهی به مجلات ریاضی تجاری و مجلات ISI

محمد صال مصلحیان*

نیز دلیل بی‌اعتباری آن مجله محسوب نمی‌شود، چرا که اعتبار یک مجله به مجموعه‌ای از عوامل از جمله هیأت ویراستاران، ناشر، نویسندگان مقالات، و به ویژه نسبت تعداد (و کیفیت) ارجاعات به تعداد مقالات در یک دوره زمانی معین (که آن را ضریب تأثیر مجله می‌نامند) وابسته است.

با این حال همه واقفند که فقط تعداد اندکی مجله ریاضی در فهرست ISI وجود دارد که از سطح بالای پژوهشی برخوردار نیستند. در گزارش کمیته منتخب انجمن ریاضی ایران متشکل از آقایان: دکتر سپیدعبداللہ محمودیان، دکتر علی ایرانمنش و نگارنده آمده است "مجلاتی که در فهرست ISI هستند عمدتاً از اعتبار بالایی برخوردارند اما مجلات موجود در فهرست‌های Mathematical Reviews (MR) و Zentralblatt Math (Zbl) نیز می‌توانند مورد توجه قرار گیرند" (ر.ک. خبرنامه ۱۰۵، ص. ۱). شاید توسیعی از فهرست مجلات ریاضی ISI توسط انجمن ریاضی تا حدی محدودیت حاصل از اعمال شرط ISI و ایرادات وارد بر آن را کاهش دهد (ر.ک. به مقاله آقای دکتر دانشگر در خبرنامه شماره ۹۶، صص ۱۵-۱۲). با این حال تقریباً تمام مجلات سطح بالای ریاضی در فهرست مجلات ISI آمده‌اند و در حال حاضر برای ارزیابی مقالات و ارزش بخشیدن به کارهای خوب یک معیار مفید (ولی نه معیاری منحصر به فرد) در کشور است.

در این نوشتار قصد داریم وضعیت مجلات تجاری و مجلات ISI را در ایران مورد نقد و بررسی قرار دهیم. به بعضی معضلات ارزیابی‌های پژوهشی مقالات پردازیم و این ایده را مطرح کنیم که برای تشویق ریاضی‌دانان برای حرکت به سوی کارهای عمیق و تأثیرگذار، در عمل به کارهای قوی در مقایسه با کارهای ضعیف بهای بیشتری قائل شویم.

بعضی از ناشران مجلات تجاری گاهی به تغییر نام مجلات خود یا تأسیس مجلات تجاری دیگر برای یافتن "مشتریان" جدید می‌پردازند که باید مورد توجه پژوهشگرانمان قرار گیرد.

مجلات ISI

اما فهرست ISI در کشورهای پیشرفته چندان مدنظر نیست و تأکیدی که ما در ایران روی آن داریم برای ریاضیدانان سایر کشورها تعجب‌برانگیز است، چرا که آن‌ها بیشتر به کیفیت مقاله و حرف جدیدی که مقاله برای گفتن دارد توجه دارند تا مجله‌ای که مقاله در آن چاپ شده است. به هر حال طبق تجربه‌ام در کار مشترک با ریاضی‌دانان خارجی باید اذعان نمایم که آن‌ها بیشتر به محتوا توجه دارند. اول کار را تمام می‌کنند و سپس به فکر انتخاب مجله مناسب می‌افتند، گرچه آن‌ها نیز به مجلات به اصطلاح با پرستیژ اهمیت می‌دهند و سعی دارند کارهای خوب خود را به مجلات برتر ارسال کنند. این مجلات برتر در هر شاخه ریاضی شناخته شده‌اند و به علاوه در بسیاری از رتبه‌بندی‌های بین‌المللی مجلات ریاضی قابل شناسایی هستند (رتبه‌بندی مجلات ریاضی ISI در همین شماره خبرنامه در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است).

اخیراً یکی از دانشجویان دکتری شبه‌مقاله‌ای را که فاقد هر نوع روش، محتوای ریاضی، یا هدف مشخصی است به کمک یک نرم‌افزار تولید مقاله (<http://pdos.csail.mit.edu/scigen>) ایجاد نموده و آن را به یک مجله ریاضی در فهرست ISI ارسال نموده است. این مقاله پذیرش و به صورت برخط چاپ گردید! (اخیراً متن این مقاله توسط ناشر حذف شده است و به جای آن چند جمله عذرخواهی آمده است!) در نوشتاری که به عده‌ای از ریاضی‌دانان با پست الکترونیکی ارسال شده، اعتبار مجلات ISI به چالش کشیده شده است. باید دقت نمود که ایراد اساسی در این مورد به داور مقاله مربوط است نه به خود مجله؛ گرچه ممکن است استدلال شود که انتخاب چنین داوری توسط هیأت ویراستاران مجله نشان از بی‌دراستی ایشان دارد. با این حال نمی‌توان با یک نمونه چیزی را اثبات کرد.

حذف ضرورت ارائه مقاله برای دفاع از رساله دکتری

در چند سال اخیر، زمزمه‌های حذف ضرورت ارائه مقاله ISI برای ارتقا یا حذف ارائه مقاله پژوهشی برای دفاع از رساله دکتری مطرح بوده است. اینجانب با حذف مطلق اولی مخالفم. اگر پژوهشگرانمان

چرا متوقع هستیم که هر طرح پژوهشی لزوماً به مقاله منجر شود؟

همان‌طور که وجود یک مقاله عالی در یک مجله سطح پایین دلیل بر اعتبار آن مجله نیست، یک مقاله ضعیف در یک مجله سطح بالا

الف) بعضی از دانشجویان دکتری که برای رفع مشکل ارائه مقاله و تسریع فارغ‌التحصیلی، مقاله خود را (که گاه واقعاً مقاله خوب و اصیلی است) به آنجا ارسال می‌کنند.

ب) عده‌ای از همکاران متقاضی ارتقا به چاپ مقالاتشان (هرچند خوب) (و گاهی فقط) در این مجلات می‌پردازند.

ج) عده‌ای از همکاران که برای استخراج مقاله از طرح پژوهشی خود از این مجلات باری می‌جویند.

(چرا متوقع هستیم که هر طرح پژوهشی لزوماً به مقاله منجر شود؟ این توقع از یک سو پژوهشگران را به سمت ارائه طرحهایی هدایت می‌کند که یا جدی نیستند و یا بخش‌هایی از آن قبلاً آزموده شده‌اند) (و گاهی حتی قبل از ارائه پیشنهادیه، مقاله‌ای از آن مستخرج شده است!)، و از سوی دیگر وقتی تلاش پژوهشگر با موفقیت همراه نیست این توقع، پژوهشگر را به "مقاله‌سازی" سوق می‌دهد. ممکن است پژوهشگری روی یک مسأله باز جدی چندین ماه فکر کند و به جواب نرسد. این نباید عیب یا نقص وی تلقی گردد. وی باید گزارشی از راه‌های پیموده شده و دلایل عدم موفقیت را ارائه دهد. معتمد اگر داور این تلاش صادقانه ولی ناموفق را تأیید کند، باید حق‌التحقیق پژوهشگر پرداخت گردد!)

البته بعضی از ناشران مجلات تجاری گاهی به تغییر نام مجلات خود یا تأسیس مجلات تجاری دیگر برای یافتن "مشتریان" جدید می‌پردازند که باید مورد توجه پژوهشگرانمان قرار گیرد. البته مجلات غیر تجاری نیز وجود دارند که تقریباً هر مقاله‌ای که برای آن‌ها ارسال شود چاپ می‌کنند. اعتبار این مجلات چندان بیشتر از مجلات تجاری نیست.

چاپ یک مقاله در نخستین مجلات سطح بالا (از میان بیش از ۱۸۰۰ مجله ریاضی) اعتباری است برای پژوهشگر و افتخاری است برای ایران، ولی در ارزیابی‌های دانشگاهی ما ارزش نازلی دارد

ارزیابی پژوهشی

مسأله‌ای جدی که باید به آن اشاره کرد این است که در ارزشدهی فعالیت‌های پژوهشی اعضای هیأت علمی برای ارتقا، انتخاب پژوهشگر نمونه یا ۱۰۰، با توجه به قوانین موجود، چاپ ۲ یا ۳ مقاله در نشریات تجاری (که عموماً به سادگی و به سرعت انجام‌پذیر است) معادل چاپ یک مقاله در مجلات ISI (که عموماً به سختی و به کندی قابل حصول است) قرار می‌گیرد. این مسأله نه تنها پاداش بی‌مورد برای افرادی است که کارهای ضعیف انجام می‌دهند بلکه به انگیزه‌های پژوهشگران خوب آسیب جدی می‌رساند. البته در بعضی دانشگاه‌ها حرکت‌های مثبتی صورت گرفته است. مثلاً گروه‌های ریاضی دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه تربیت معلم تهران مقالات در بعضی از این نوع مجلات تجاری شناخته شده

از خود یک سطح بالای تحقیق را (مثلاً در قالب ارائه مقاله ISI) انتظار نداشته باشند ممکن است به ارائه کارهای سطحی و مقالات ضعیف روی آورند که خود موجب تقلیل ارزش کار آن‌ها در جامعه ریاضی‌دانان خواهد شد. از طرف دیگر، جایگاه ایران در تولید علم به‌طور اخص به مقالات سطح بالا (در مجلات ISI و چند مجله دیگر) مربوط است. آثار سطح پایین که به آن‌ها ارجاع داده نمی‌شود، در ارتقا جایگاه علمی ایران تأثیر کمی دارند. واقعیت این است که ارتقا از یک مرتبه به مرتبه‌ای دیگر باید به تلاشی بانگیزه علمی (و نه صرفاً مادی) تبدیل شود و در این راستا فقط کسانی ارتقا یابند که از سطح علمی با معیارهای بین‌المللی برخوردار باشند.

مسأله مهم دیگر این است که همه مجلات ISI ارزش یکسان ندارند!

حذف شرط مقاله از دوره دکتری هرگونه سنجش کیفی کار دانشجویان دکتری را دچار اختلال می‌کند زیرا با توجه به گسترش شاخه‌های متنوع ریاضی یافتن متخصصین داخلی در یک حوزه پژوهشی خاص دشوار به نظر می‌آید. از طرف دیگر چاپ مقالات در مجلات تجاری (یعنی مجلاتی که با اخذ هزینه و بدون داوری به انتشار مقالات می‌پردازند)، معیار کنونی ارائه "پذیرش حداقل یک مقاله پژوهشی" را نیز دچار آسیب و شک نموده است. علی‌رغم درک مشکلات شغلی و معیشتی دانشجویان دکتری، حذف شرط مقاله ممکن است باعث شود دانشجویی قبل از آن که کار علمی مطلوبی ارائه داده باشد خواهان فارغ‌التحصیل شدن گردد و استاد راهنما را تحت فشار قرار دهد، اگر فارغ‌التحصیل شدن دانشجوی فقط وابسته به تصمیم استاد راهنما (و نه انجام یک کار علمی مطلوب) باشد. توجه نمایید که در بسیاری از دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته نظیر آمریکا، کانادا و انگلستان ارائه مقاله برای فارغ‌التحصیلی ضروری نیست زیرا آن‌ها عموماً از داورانی استفاده می‌کنند که با در موضوع رساله سرآمد هستند و با خود عضو تحریریه مجله‌ای معتبر ریاضی هستند. بنابراین قضاوت آن‌ها از رساله به مثابه داوری مقاله مستخرج از رساله خواهد بود.

مجلات تجاری

ناشرانی در بعضی از کشورها وجود دارند که به انتشار مجلات ریاضی از نوعی خاص می‌پردازند. این ناشران از طریق پست الکترونیکی با دعوت از ریاضی‌دانان سراسر دنیا و بدون داوری و بعد از اخذ هزینه چاپ (Page Charge) به انتشار سریع مقالات می‌پردازند (در مواردی فایل نسخه آماده چاپ مقاله به همراه صورت‌حساب، دو تا سه هفته بعد از ارسال مقاله و در یکی از روزهای آخر هفته در پست الکترونیکی مؤلف ظاهر می‌شود!). این مجلات که آن‌ها را مجلات تجاری می‌نامیم، در ایران مورد اقبال بعضی افراد به شرح ذیل قرار گرفته است:

یا با اشخاصی روبرو شده‌ایم که مجله‌ای را که خود در آن مقاله چاپ کرده‌اند خوب و سطح بالا می‌نامند، هرچند مجله‌ای تجاری باشد! یا با افرادی برخورد کرده‌ایم که با تعداد انگشت‌شماری مقاله معمولی خود را صاحب‌نظر می‌پندارند و ... با این حال، افراد فعال و کارهای خوب در هر حوزه‌ای قابل شناسایی‌اند. نکته مهم این است: ما نمی‌توانیم افراد را از ارائه کارهای سطحی بازداریم، اما می‌توانیم با بازنگری معیارهای ارزیابی و به‌ویژه با ارزش قائل شدن برای کارهای سطح بالا از پژوهشگران خوب حمایت کنیم و آن‌ها را به سوی ارائه کارهای عمیق‌تر تشویق نماییم. سپاسگزاری: از همکاران عزیزی که با پیشنهادهای سازنده خود باعث بهبود این نوشتار شدند صمیمانه متشکرم.

*دانشگاه فردوسی مشهد

را نمی‌پذیرند و این را مدت‌ها است به همکاران هیأت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود اعلام نموده‌اند. نکته‌ای که ارزیابان کارهای پژوهشی باید به آن توجه نمایند این است که دشواری چاپ مقاله در مجلات ISI به نوع رشته علمی وابسته است مثلاً در رشته شیمی می‌توانید پژوهشگری بیابید که حدود ۳۰۰ مقاله ISI دارد در حالی که این عدد برای بهترین پژوهشگران ما در تعدادی از شاخه‌های ریاضی کمتر از ۳۰ است.

ما نمی‌توانیم افراد را از ارائه کارهای سطحی بازداریم، اما می‌توانیم با بازنگری معیارهای ارزیابی و به‌ویژه با ارزش قائل شدن برای کارهای سطح بالا از پژوهشگران خوب حمایت کنیم و آن‌ها را به سوی ارائه کارهای عمیق‌تر تشویق نماییم.

این مطلب حتی در یک رشته، از شاخه‌ای به شاخه دیگر متفاوت است. مسأله مهم دیگر این است که همه مجلات ISI ارزش یکسان ندارند! چاپ مقاله در اولین مجلات برتر ریاضی قابل مقایسه با چاپ مقاله در مجلات سطح پایین ISI نیست. در کشورهای پیشرفته این مسأله در ارزیابی‌ها به قوت تأثیر داده می‌شود. آن‌ها به تعداد مقالات به اندازه‌ای که ما اهمیت می‌دهیم بها نمی‌دهند بلکه در عوض به کیفیت آن‌ها توجه دارند. چاپ یک مقاله در نخستین مجلات سطح بالا (از میان بیش از ۱۸۰۰ مجله ریاضی) اعتباری است برای پژوهشگر و افتخاری است برای ایران، ولی در ارزیابی‌های دانشگاهی ما ارزش نازلی دارد، مثلاً در ارتقا این مقاله حداکثر ۷ امتیاز می‌گیرد که با حداکثر ۱۲ امتیاز حاصل از فارغ‌التحصیل نمودن (و گاه شدن!) یک دانشجوی دکتری و با حداکثر ۲۰ امتیاز یک کتاب تألیفی غیر قابل قیاس است.

سؤال این است که کدامیک ارزشمندتر و شایسته‌تر است: کیفیت ارجاعات یا کمیت آن‌ها؟

مسأله ارجاعات نیز باید دقت شود. فرض کنید، طبق آمار ISI، به مقاله فردی ۶ ارجاع داده شده است که ۱ مورد آن توسط خود شخص و ۵ مورد توسط ریاضیدانان دیگر صورت گرفته است، در مقابل به مقاله فردی دیگر ۱۲ ارجاع داده شده است ولی همه آن‌ها ارجاع به خود است یعنی خود شخص در مقالات دیگرش به آن‌ها ارجاع داده است. سؤال این است که کدامیک ارزشمندتر و شایسته‌تر است: کیفیت ارجاعات یا کمیت آن‌ها؟

نتیجه‌گیری.

قضاوت تقریباً همیشه دشوار و حساس است. تعیین مقاله یا مجله خوب نیز سخت است. افرادی را دیده‌ایم که هیچ مقاله‌ای در مجلات ISI ندارند و کل اعتبار مجلات ISI را زیر سؤال می‌برند،